

شرح غزلیات سعدی

فرح نیازکار

www.ketab.ir

انتشارات هرمس

انتشارات هرمس

تهران، خیابان ولی عصر، بالاتر از میدان ونک، شماره ۲۴۹۳ - تلفن: ۸۸۷۹۵۶۷۴
این کتاب با همکاری مرکز سعدی‌شناسی چاپ و منتشر شده است.
مجموعه ادب فکر - زبان و ادبیات ۴۲

شرح غزلیات سعدی

فرح نیازکار

طرح جلد: واحد گرافیک هرمس

چاپ اول: ۱۳۹۰

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات اوقاف

همه حقوق محفوظ است.

سرشناسه:	نیازکار، فرح، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور:	شرح غزلیات سعدی / فرح نیازکار
مشخصات نشر:	تهران: انتشارات هرمس، ۱۳۹۰
مشخصات ظاهری:	دوازده + ۱۴۸۸ ص.
فروست:	مجموعه ادب فکر - زبان و ادبیات، ۴۲.
شابک:	۲-۷۲۶-۳۶۳-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیا
یادداشت:	کتاب حاضر شرحی بر غزلیات سعدی است.
موضوع:	سعدی، مصلح بن عبدالله، - ۱۶۹۱ ق. غزلیات - نقد و تفسیر.
موضوع:	شعر فارسی - قرن ۷ ق. - تاریخ و نقد.
شناسه افزوده:	سعدی، مصلح بن عبدالله، - ۱۶۹۱ ق. غزلیات - شرح.
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۰ ش ۴ / ۹ / PIR5210
رده‌بندی دیویی:	۸۱۰۸ / ۱ فا ۸
شماره کتابشناسی ملی:	۲۱۷۳۷۹۰

فهرست

درآمد	..... یازده
دیباچه	
۳	نسخه‌های فروغی، یغمایی و یوسفی
۵	۱. ضبط دقیق‌تر در نسخه فروغی
۱۱	۲. ضبط دقیق‌تر در نسخه یغمایی
۱۱	۳. ضبط دقیق‌تر در نسخه یوسفی
۱۱	۴. ضبط دقیق‌تر در نسخه فروغی و یغمایی
۱۴	۵. ضبط دقیق‌تر در نسخه فروغی و یوسفی
۱۷	۶. ضبط دقیق‌تر در نسخه یغمایی و یوسفی
۲۳	زبان سعدی در غزل
۲۳	ضرورت آشنایی با زبان
۲۳	نشانه‌شناسی زبان
۲۷	زبان سعدی در غزل
۲۸	تمثیل و اشاره
۳۰	زبان اشارتی؛ ویژگی، علت
۳۴	زیبایی‌شناسی در غزل سعدی
۴۳	نبوغ شاعری سعدی در غزل
۴۸	تکرار در غزل
۷۷	شگرد عبارات و افعال سلیبی در زبان سعدی
۸۱	گستره معنایی در غزل سعدی
۸۲	الف. گستره معنایی در عناصر محسوس
۸۳	ب. گستره معنایی در عناصر انتزاعی
۸۸	ساختار معنایی در غزل
۹۵	۱. توصیف در غزل
۹۶	۲. وحدت مطلب در غزل

۹۹	۳. تأمل حکمی در پدیده‌ها
۱۰۱	۴. بررسی تأثیر پدیده‌ها
۱۰۳	۵. منظومه معنایی در غزل
۱۰۹	مبانی مشترک و محوری در غزلیات سعدی
۱۰۹	دل
۱۱۰	عشق؛ حالات و ویژگی‌ها
۱۱۱	عشق - محبت
۱۱۲	حقیقت عشق
۱۱۵	درد عشق
۱۱۷	عشق و دل
۱۱۸	مراتب و درجات عشق
۱۱۹	عشق حقیقی، عشق مجازی
۱۲۲	عشق در غزل سعدی
۱۴۲	ماهیت عشق از دیدگاه سعدی و روزبهان
۱۴۳	۱. عشق عقیف
۱۴۵	۲. ارتباط عشق انسانی با عشق الهی
۱۴۶	۳. عشق و جمال
۱۵۰	۴. جان‌سپاری و ایثار در عشق
۱۵۱	۵. طریقت عشق در وصول به حق
۱۵۲	۶. محنت محبت
۱۵۳	۷. ازلیت عشق
۱۵۴	۸. لذات عشق
۱۵۵	۹. تصرف و تأثیر عشق
۱۵۵	تبدیل وجود به عشق
۱۵۶	۱۰. حیات عشق
۱۵۷	۱۱. تسویه قهر و لطف در عشق
۱۵۸	۱۲. محبت و حیرت
۱۵۸	۱۳. پارادوکس عشق
۱۵۹	۱۴. سنجیت و اتحاد در عشق
۱۵۹	۱۵. محوریت معشوق
۱۵۹	عقل و عشق
۱۶۹	عقل و عشق از دیدگاه سعدی
۱۷۵	نظریازی سعدی
۱۸۴	جمال‌پرستی
۱۸۹	جمال‌پرستی سعدی

۱۹۱	..... سماع
۱۹۳	..... سماع از دیدگاه سعدی
۱۹۹	..... سخن پایانی
شرح غزلیات سعدی	
۲۰۷	..... شرح غزلیات سعدی
۱۴۷۹	..... منابع

درآمد

سخن بیرون مگوی از عشق، سعدی
سخن عشق است و دیگر قال و قیل است

سعدی، خداوندگار غزل فارسی است و خاستگاه غزلش، عشق است. در غزلیات او عشق، نقطه مرکزی است و دو زیرمجموعه اصلی آن؛ عاشق و معشوق با رویکردها، ویژگی‌ها و تجلی‌های خاص خود نمود می‌یابند.

سعدی از چیره‌دستانی است که با رویکرد ویژه به مقوله زبان و پیوند هنرمندانه آن با ظرافت‌های اندیشگی خویش به نبوغی شاعرانه دست یافته و حاصلش خلق آثاری است منحصربه‌فرد، زیبا، هوشمندانه و ماندگار. آثاری که ریشه در نبوغ زبانی، هنری و فکری وی دارد و البته هریک از این موارد خود به زیرساخت‌هایی متصل است که به گونه‌ای مبسوط قابل بررسی است.

سعدی با بهره‌جویی از همین مقولات، امکانات زبان شعری را به خدمت گستره ویژه کلامی و معانی خویش درمی‌آورد و بدین ترتیب، زبان وی تداعی اندیشه وی می‌شود. مهارت در پرورش الفاظ، پویایی و تحرک کلمات و ذوق سلیم آمیخته با اندیشه‌ای فراخ از ویژگی‌های کلام اوست.

قریحه توانمند شاعری او به اندیشه‌های مجرد، تشخیص هنری بخشیده و در قالب زبان فاخر ادبی به جلوه درآمده است. شناخت توانمندی‌های زبان و تبدیل آن از قوه به فعل، همراه با بهره‌گیری از ظرافت اندیشگی در غزل، اندیشه و بیان وی را به وحدت منحصربه‌فرد هنری تبدیل ساخته است. تأثیر این هنر را می‌توان در بسیاری از غزل‌های وی به فراست باز یافت.

غرقه گشتن در زیبایی صوری یا ماورایی، درک آن و روی برتافتن از تمامی پدیده‌های مجازی، امری است که سعدی را به سوی حقیقت مطلق ره می‌نماید، چنان‌که بازتاب آن در غزل‌هایش به روشنی پیداست.

در غزل‌های سعدی می‌توان به «وحدتی» دست یافت که اگرچه نشانه‌هایش در عالم خاکی و مادی یافت می‌شود، اما غایت آرمانی دارد. از همین روست که اندیشه‌های ماورایی وی چنان در اندیشه‌های این جهانی تنیده شده که فرق میان آن دو گاهی دشوار می‌نماید. سعدی با وام‌گیری از زیبایی‌های صوری و طبیعی و تأثیرگذاری آن در وجود انسانی و تلفیق

این تأثیر با تأملات و اندیشه‌های متعالی خود، به سمت کمال انسانی حرکت می‌کند و بر همین اساس است که عالی‌ترین صفات را در وجود معشوق خویش بازمی‌یابد و بر آن است تا در برابر این صفات و ویژگی‌ها، سر بر آستان تسلیم و تعظیم فرود آورد.

مجموعه این ویژگی‌ها یعنی بهره‌مندی سعدی از زبان و شگردهای خاص آن، مفاهیم و معانی متعالی حاصل از تلفیق حکمت و اندیشه سعدی و نیز جهان‌بینی وی، غزلیات او را به اثری ماندگار و بی‌بدیل تبدیل کرده و ما را بر آن داشته تا با شوقی پایان‌ناپذیر در راستای شناخت او تلاش کنیم.

در این کتاب کوشیده شده تا با تکیه بر تحقیقات پیشین، به قدر همت و توان خود در راستای شناخت و معرفی یکی از ستون‌های استوار و قله‌های رفیع زبان و ادب فارسی گام برداریم.

بی‌شک در این راه پرفراز و نشیب، همت بلیغ و کوشش بی‌دریغ بزرگوارانی مرا یارای خاطر بوده که بی‌حضور ارجمندشان این مهم هرگز به سامان نمی‌رسید.

بر این اساس سپاس خویش را به دکتر محمدیوسف نیری پیشکش می‌کنم که مرا از دانش و خرد خویش بهره‌مند ساختند و در فراز و نشیب راه مرا همراه بودند. اساتید گرانمایه؛ دکتر کاووس حس‌نلی، دکتر اکبر میادکوه و دکتر اکبر نحوی نیز مرا از راهنمایی‌های ارزنده علمی بهره‌مند نموده، و امдар خود ساختند.

تلاش‌های استاد گرانمایه، دکتر اصغر دادبه را در زینت‌بخشی این شرح ارج می‌نهم و راهنمایی‌های بخردانه و سخاوتهای کریمانه جناب آقای کوروش کمالی را می‌ستایم که پیوسته مرا مرهون خویش ساخته‌اند.

سامان یافتن نشر این شرح منوط به همت بلند و حمایت بی‌دریغ جناب لطف‌الله ساغروانی، مدیر توانمند و بادرایت انتشارات هرمس و فرهنگور گرانقدر جناب علی‌اصغر محمدخانی است که خالصانه سپاس خویش را بدیشان تقدیم می‌نمایم.

هم‌چنین دستان مهربان پدر و مادر دلبندم را حق‌شناسانه می‌بویسم و باخترانه و از سر ارادت، سر بر آستان خانواده، دوستان و یارانی می‌سایم که خالصانه و بی‌سوزانه در فراز و نشیب کار مرا یاری نموده‌اند. نیز از زحمات جناب آقای ناصر احمدزاده که با دقتی مثال‌زدنی در ویرایش اثر کوشیده‌اند و سرکار خانم طاهره رضانی و خانم معصومه بصیری که در حروف‌چینی و صفحه‌آرایی کتاب همت گماشتند و سرکار خانم نرگس قبری که انسجام این همه را با درایت بر عهده داشتند، سپاسگزارم. بادا که در سایه‌سار یزدان پاک پیوسته پویا و مانا بمانند.

تا باد چنین بادا!